K. Adelaar

In memoriam Johannes Cornelis Anceaux

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde, Rituals and Socio-Cosmic Order in Eastern Indonesian Societies; Part I Nusa Tenggara Timur 145 (1989), no: 1, Leiden, 1-7

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

IN MEMORIAM

JOHANNES CORNELIS ANCEAUX

(4 JULI 1920 — 6 AUGUSTUS 1988)

Johannes Cornelis Anceaux werd geboren op 4 juli 1920 in Schiedam, als derde in een gezin van vier kinderen.

Na een voorspoedige Gymnasium Alpha opleiding begon hij in 1938 aan de studie Indonesische Letteren in Leiden, waarvan het toenmalige Kandidaatsexamen nog bestond uit Sanskrit, Arabisch, kennis van de Islam en kultuurgeschiedenis van India. Hij werd echter na een jaar reeds opgeroepen voor militaire dienst en kon zijn studie pas hervatten na de Nederlandse capitulatie in 1940. Als gevolg van de sluiting van de Leidse universiteit in 1940, legde hij het Kandidaatsexamen in 1942 af aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam. Verdere studie werd hem bemoeilijkt doordat hij moest onderduiken om aan de Arbeitseinsatz te ontkomen. Later werd hij toch opgepakt en tewerkgesteld in diverse Nederlandse en Duitse arbeidskampen. Na de oorlog studeerde hij in 1947 af in de Vergelijkende Austronesische Taalwetenschap, met Maleis (Indonesisch) en Javaans als bijvakken. In de zes daaropvolgende jaren werkte hij als assistent voor het Arabisch in het Legatum Warnerianum van de Leidse Universiteitsbibliotheek en maakte zich daarbij de kennis van het Perzisch en Turks eigen. Hij trouwde in 1948 met Maria Rosinga, uit welk huwelijk twee dochters en twee zonen geboren zouden worden. Nadat hij zich eerst enige tijd voorbereid had op een proefschrift over de geschiedenis van de Indonesische taalkunde, richtte Anceaux zijn aandacht op het Wolio. Dit was een toen nog vrijwel onbekende Zuidoost-Sulawesitaal waarvan zich toevallig enkele sprekers in Leiden bevonden. In 1952 promoveerde hij bij C. C. Berg op een beschrijving van deze taal. Taalbeschrijving hield hem ook in de daaropvolgende jaren erg bezig. In 1954 werd Anceaux door het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde voor drie jaar naar West Nieuw-Guinea (Irian Jaya) uitgezonden om daar taalkundig onderzoek te verrichten. Naast het verkrijgen van een algemeen inzicht in de taalsituatie van West Nieuw-Guinea, besteedde hij vooral aandacht aan de beschrijving van het Nimboran, een Papoeataal die gesproken wordt ten westen van het Sentanimeer. Daarna was hij nog zes jaar (tot 1962) als taalambtenaar verbonden aan het Kantoor voor Bevolkingszaken in Hollandia. In deze tijd werd hij lid van de Spellingscommissie voor Aardrijkskundige Namen van Nederlands

Johannes Cornelis Anceaux †

Nieuw-Guinea, en nam hij als taalonderzoeker deel aan een expeditie naar het Sterrengebergte in 1959. Ook doceerde hij in 1955 Maleis aan het Instituut voor Opleiding van Ambtenaren bij de Bestuurs- en Administratieve Dienst, en gaf hij in 1960 en 1961 taalcursussen aan Nieuwguinese ambtenaren in opleiding. De resultaten van zijn taalkundige activiteiten in West Nieuw-Guinea zijn onder meer neergelegd in twee monografieën: *The linguistic situation in the islands of Yapen, Kurudu, Nau and Miosnum, New Guinea* (1961) en *The Nimboran language* (1965). In 1962 werd hij wetenschappelijk medewerker (later wetenschappelijk hoofdmedewerker) bij de leerstoel Austronesische linguïstiek aan de Leidse universiteit.

In 1967-68 verkeerde Anceaux nogmaals voor langere tijd in het buitenland. Hij was als gastdocent voor een jaar uitgenodigd door de Universiteit van Californië in San Diego, waar hij behalve Indonesische taalkunde ook Nederlands en Afrikaans onderwees. Aansluitend op dit jaar nam hij deel aan de Nova-expeditie in de Zuidzee, die werd georganiseerd door het Howard Scripps Institution of Oceanography. Dit stelde hem in de gelegenheid om taalonderzoek te verrichten in Fiji en in de Nieuwe Hebriden.

In 1971 werd Anceaux als opvolger van Berg benoemd tot gewoon hoogleraar in de Vergelijkende Austronesische Taalkunde en Papoeanistiek. In de jaren die daarop volgden doceerde hij naast deze disciplines ook algemene principes van vergelijkende taalwetenschap aan antropologen en verder ook allerlei talen zoals Tok Pisin (het Melanesisch-Engelse pidgin van Papua New Guinea), Malagasy, Tagalog, Soendaas en Zuidzeetalen. Hij vervulde in deze periode ook een aantal organisatorische en bestuurlijke functies. Hij was voorzitter van de subfaculteit voor Niet-Westerse Talen en Culturen (1973-1975 en 1978-1983), van de Vakgroep Vergelijkende Taalwetenschappen (1977-1982), van de Vakgroep Talen en Culturen van Zuidoost-Azië en Oceanië (1977-1978) en van de Werkgemeenschap Oceanië. Hij was lid van het bestuur van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (1968-1972), van het Faculteitsbestuur (1976-1977), van WOTRO (1978-1984), van de adviescommissie van de Werkgemeenschap Oceanië (1984-1988) en van het Oosters Genootschap (1969-1976). Vanaf 1971 had hij een belangrijk aandeel in de opleiding van Indonesische linguïsten van allerlei onderwijsinstellingen, in het kader van graduate trainingsprogramma's die verzorgd werden door de Vakgroep Talen en Culturen van Zuidoost-Azië en Oceanië in samenwerking met het National Language Center in Jakarta (eerst het zogenaamde RUL 18 project, 1971-1973, daarna ILDEP I, 1975-1984). In verband met deze programma's bezocht hij herhaaldelijk Indonesië, zowel om te doceren als om deel te nemen aan de universitaire promoties van de door hem (mede) begeleide linguïsten. In Leiden besteedde hij veel tijd aan de wetenschappelijke begeleiding van de Indonesische fellows en van linguïsten uit Madagascar, de Filipijnen, Maleisië en verscheidene westerse landen.

Door een verslechterde gezondheidstoestand als gevolg van de ziekte waaraan hij tenslotte zou overlijden (Amyotrofe Lateraal Sclerose) trok Anceaux zich in 1986 uit het universitaire bedrijf terug. Ondanks de ziekte die hem gaandeweg elke beweging onmogelijk maakte zag hij nog kans om vóór zijn dood op 6 augustus 1988 een Wolio woordenboek te publiceren en de in 1952 uitgegeven grammatica te herbewerken.

Het is voor degenen die Anceaux van nabij hebben gekend duidelijk dat de hierboven geschetste levensloop ontoereikend is om een juist beeld te geven van wat hij voor zijn studenten en collega's betekend heeft. Het was niet het minst door zijn persoonlijke charme dat deze man op ons zo'n grote indruk heeft gemaakt. Hij wist een scherpe geest en grote belezenheid te combineren met menselijke warmte en eenvoud, een groot gevoel voor humor en een onverwoestbaar humeur. Deze kwaliteiten maakten hem tot een innemend mens en een uitmuntend docent. Anceaux bezat het vermogen om zich volledig in de onkunde van de toehoorder te verplaatsen en dan een lastig taalkundig of ander vraagstuk op zo'n heldere en eenvoudige wijze, en met zulke treffende metaforen te verduidelijken, dat de toehoorder een onuitwisbare indruk overhield aan zowel probleem als oplossing. Hij schuwde daarbij zelden de toevlucht tot het anekdotische, wat — vooral in latere jaren — wel eens leidde tot afdwaling van de collegestof. De effecten van Anceaux's didaktische kwaliteiten mogen niet onderschat worden. Toen hij aangesteld werd aan de Leidse universiteit was de Austronesische taalvergelijking daar in zekere zin in het slop geraakt door een verouderde aanpak en een gebrek aan systematiek. Door zijn klassieke Leidse Indonesianistenopleiding en zijn vertrouwdheid met recente ontwikkelingen in de vergelijkende taalkunde was hij in een positie om de Austronesische taalvergelijking in Leiden een nieuwe impuls te geven. Dit deed hij in de eerste plaats door zijn studenten en naaste medewerkers tot nieuwe ideeën te stimuleren. Vele taalkundigen en antropologen — zowel in Nederland als in Indonesië — hebben aan zijn colleges een liefde overgehouden voor een vak dat op het eerste gezicht saai en ontoegankelijk lijkt. De Indonesische taalvergelijkers die in 1982-1983 in Leiden door hem opgeleid werden herinneren zich nog met geestdrift de workshop over de Indonesische werkwoordsachtervoegsels *-i* en *-kan*, door Anceaux gemakshalve omgedoopt tot de Pasar Ikan ('vismarkt', een bekende buurt in Jakarta). De oppervlakkige observatie dat de taalkunde — en daarbij in zekere zin dus ook de beoefenaar van dit vak — saai zou zijn werd in het bijzijn van Anceaux snel tenietgedaan. Behalve zijn uitgebreide kennis op taal- en letterkundig gebied was hij ook goed op de hoogte van onderwerpen als bijvoorbeeld muziek en religie. Uit zijn gymnasiastentijd had hij een grote en steeds actieve kennis van de Klassieke overgehouden. Hij kende hele stukken uit de bijbel in het Hebreeuws, een taal die hij reeds op de middelbare school geleerd had. Hij reciteerde met groot gemak psalmen in het Nederlands en in het Frans (hij

was Vrijzinnig Hervormd, maar had aan zijn Hugenotenafkomst een levendige belangstelling voor de Waalse Kerk en de Franse taal overgehouden). Daarnaast had hij ook een gedegen kennis van de Oosterse literatuur en van de moderne Europese letterkunde. Anceaux hield veel van muziek. Reeds in zijn vroege jeugd had hij orgel leren spelen, en hij was ook vertrouwd met de piano en de fagot. Hij trad op als kerkorganist in Schiedam, Hollandia en Oegstgeest, leidde diverse koren (in Hollandia en Leiden) en, in de jaren vlak vóór zijn ziekte, een gamelan-orkest. Twee stellingen uit zijn proefschrift getuigen ervan dat hij goed op de hoogte was van recente ontwikkelingen in de muziekgeschiedenis.

Anceaux's opgewekte en sprankelende natuur was des te opmerkelijker in het licht van de betrekkelijke tegenslagen die hij al vanaf zeer vroeg in zijn loopbaan ondervond. Als kapperszoon moest hij zich op het gymnasium handhaven tussen schoolgenoten van een sociaal hogere maar verstandelijk doorgaans lagere klasse. Zijn studie Indonesische Letteren moest telkens gestaakt worden door zulke onfortuinlijke omstandigheden als dienstplicht of gedwongen tewerkstelling in Duitsland (na een verblijf in het strafkamp Amersfoort). Het assistentschap dat hij na de oorlog in het Legatum Warnerianum bekleedde bood hem weinig professionele vooruitzichten. De politieke ontwikkelingen met betrekking tot West Nieuw-Guinea bemoeilijkten de voortzetting van zijn taalkundige verkenningen in dit gebied, en toen hij tenslotte aangesteld werd bij de Leidse universiteit, kreeg hij aanvankelijk weinig begrip voor zijn taalkundige inzichten. Deze factoren moeten toch een demotiverende uitwerking gehad hebben op hem: men hoorde hem echter zelden klagen, en de enkele keren dat hij over zichzelf sprak, gebeurde dat op een neutrale en onthechte manier. Degenen die hem in de laatste jaren van zijn leven meegemaakt hebben, werden diep getroffen door de moed en zelfontkenning die Anceaux aan de dag legde. Tot het laatst toe is hij vitaal gebleven en is hij met grote belangstelling vakpublicaties blijven volgen, die hem (tot enkele dagen vóór zijn dood) wekelijks voorgelezen werden door enkele van zijn studenten. Het gebeurde regelmatig dat men met zekere schroom voor zijn voortschrijdende ziekte zijn kamer betrad, en dat men enige tijd later toch weer vol inspiratie afscheid van hem nam, gesterkt door een boeiende discussie of nalagend om één van zijn verhalen. Zo'n bezoek was 'net als vroeger'. In deze nadagen heeft Anceaux (die uiteindelijk een kunstmatige verlenging van zijn leven geweigerd heeft) ons zijn grootste kracht getoond: de wil om de macht over zichzelf te behouden.

K. A. ADELAAR

AFKORTINGEN

BKI Bijdragen van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, nl. *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*.

Schakels, N.N.G. Schakels, Nederlands Nieuw-Guinea.

VKI Verhandelungen van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde.

PUBLIKATIES VAN J.C. ANCEAUX

1947

Nias (Doctoraalscriptie in machineschrift; ongepubliceerd.)

1952

The Wolio language; Outline of grammatical description and texts. 's-Gravenhage: Nijhoff. (Dissertatie Leiden. VKI XI.)

Bespreking van: A. A. Fokker, *Inleiding tot de studie van de Indonesische syntaxis*, in *BKI* 108:298-300.

1953

'De huidige stand van het taalonderzoek op Nieuw-Guinea's Westhelft; Bibliografisch overzicht', *BKI* 109:231-48.

'New Guinea: Keystone of Oceanic linguistics', *BKI* 109:289-99.

1957

'Nimboranse notities', *BKI* 113:305-23.

1958

'Taalonderzoek in Nieuw-Guinea', *Schakels, N.N.G.* 28:27-31. (Engelse vertaling in 1960 in *Schakels, N.N.G.* 43:27-31.)

'Languages of the Bomberai Peninsula; Outlines of a linguistic map', *Nieuw-Guinea Studiën* 11:109-20.

1959

'Inheemse muziek van Nieuw-Guinea', *Schakels, N.N.G.* 32:3-4.

(Samen met F. Veldkamp) *Woordenlijst Maleis-Nederlands-Dani*. Hollandia: Kantoor voor Bevolkingszaken (Mimeo).

1960

De taalsituatie in het Zuiden en Zuidwesten van de Geelvinkbaai. Hollandia: Kantoor voor Bevolkingszaken (Mimeo).

1961

The linguistic situation in the Islands of Yapen, Kurudu, Nau and Miosnum, New Guinea. 's-Gravenhage: Nijhoff. (VKI 35.)

1963

'Glottochronologie en lexicostatistiek', *Forum der Letteren* IV:94-102.

1965

'Linguistic theories about the Austronesian homeland', *BKI* 121:417-32.

The Nimboran language. Phonology and morphology. 's-Gravenhage: Nijhoff. (VKI 44.)

'Austronesian linguistics and intra-subgroup comparison', *Lingua* 14:309-14.

(Samen met E. M. Uhlenbeck) 'Comment on A. Appell's *Oceanic linguistics today*, *Current Anthropology* VI:222-3.

1966

'Taalwetenschap', in: C. A. van Peursen en S. L. Kwee (red.), *Wegwijs in de wetenschappen, Deel I*, pp. 85-97. Rotterdam: Lemniscaat.

1967

Bespreking van: John U. Wolff, *Beginning Cebuano*, in *BKI* 123:297-8.

Bespreking van: G. B. Milner, *Samoan dictionary*, in *BKI* 123:298-9.

Bespreking van: Viktor Krupa, *Morpheme and word in Maori*, in *BKI* 123:533-4.

1969

Commentaar op: C. L. Voorhoeve, 'Some notes on the linguistic relations between Sentani and Asmat' (*BKI* 125), in *BKI* 125:484-6.

Bespreking van: Rufus S. Hendon, *The phonology and morphology of Ulu Muar Malay*, in *BKI* 125:509-11.

Voorwoord bij: Teodoro A. Llamzon, *A subgrouping of nine Philippine languages*, pp. V-VII, VKI 58.

1970

'Lijst van geschriften van Pater P. Drabbè', *BKI* 126:461-2.

1971

Indonesië en Oceanië; Een taalkundige terreinverkenning. 's-Gravenhage: Mouton. (Inaugurele rede.)

1973

Naschrift bij: F. S. Watuseke, 'Gegevens over de taal van Pantar', *BKI* 129:346.

1981

'Regelmaat en productiviteit in een Austronesische taal', *Forum der letteren* 22:143-7.

1982

'Towards a typological reconstruction of the verbal system in Proto-Austronesian', in: Amran Halim, Lois Carrington, S. A. Wurm (eds), *Papers from the Third International Conference on Austronesian Linguistics, Volume 2: Tracking the travellers*, pp. 101-10. Pacific Linguistics, C 75, Canberra: Australian National University, RSPaS, Dept. of Linguistics.

1983

'The linguistic position of South-East Sulawesi: A preliminary outline', in: S. A. Wurm and Lois Carrington (eds), *Second International Conference on Austronesian Linguistics: Proceedings, Fascicle I*, pp. 275-83. Pacific Linguistics, C 61, Canberra: Australian National University, RSPaS, Dept. of Linguistics.

1986

'Sociale en taalkundige aspecten van de Wolio letterkunde', in: C. M. S. Hellwig and S. O. Robson (eds), *A man of Indonesian letters: Essays in honour of Professor A. Teeuw*, pp. 238-41. Dordrecht: Foris. (VKI 121.)

1987

Wolio dictionary (Wolio-English-Indonesian). Dordrecht: Foris. (KITLV.)

1988

The Wolio language: Outline of grammatical description and texts. Dordrecht: Foris. (2de en verbeterde druk, KITLV.)

1988

'Some remarks on the literature of Buton', in: Luigi Santa Maria, Faizah Soenoto Rivai and Antonio Sorrentino (eds), *Papers from the III European Colloquium on Malay and Indonesian Studies (Naples)*, pp. 1-3. Napoli: Istituto Universitario Orientale.